

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כו, תשל"ה

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מלשונו של ר' שלמה אבן גבירול*

ה. דבא = כח

מלת דבא היא מלה יחידאית: היא באה במקרא רק פעם אחת, בפתוב "ברזל ונחשת מנעלך וכימין דבאך" (דברים לג, כה). פיון ש"אין לה רע, נחלקו המתרגמים בתרגומה, המפרשים בפירושה, והמשוררים – בשימושה. אונקלוס תרגם: תקיף כפרזלא ונחשא וכימי עולמתך תקפך (חזק כברזל ונחשת, וכימי נעוררך חזקך). בשימוש של גבירול נמצאה מלת "דבא" לראשונה בפיוט קטוע-הראש "נשמת] המון זרוח", שפרסם רפאל אדלמן ב-MGWJ

* ראה "לשוננו לעם" ר"א-ר"ב, כסליו-טבת תש"ל.

כרך 77 (1933), עמודים 439-441. בפיוט זה, שורות 19-
20, נאמר:

נְשַׁמַּת דְּגִלִּי פִּלְאֹ וְשִׁרְפֵי כֶסֶא
יְדִגְלוּ בַּשֶּׁחַק דָּלָה בְּדָבָא שְׁפָרִיר מִחֲבֹאֵא

למלת "בדבאו" מעיר אדלמן: ist mir nicht verständlich (איננה מובנת לי). ראשון פירשה זולאי ("האסכולה הפייטנית של רב סעדיה גאון, ירושלים תשכ"ד, עמוד כא): "ר-ל: בשמים אשר רומם בכוחו". וכעין זה פירשתי במהדורתי "שירי הקדש לרבי שלמה אבן גבירול א" (ירושלים תשל"א), עמוד 83.

באדר תשל"ה הופיע כרך שלישי לשירי גבירול במהדורתי, המכיל את שירי החול למשוררנו, ובמילון המצורף לו הבאתי (בעמוד 415) את הדוגמה היחידה הנ"ל לשימוש של גבירול במלת דָּבָא במובן כוח. זמן לא רב לאחר ספרי הופיע "שלמה אבן גבירול, שירי החול, יוצאים לאור על ידי חיים בראדי וחיים שירמן בהשתתפותו של ישראל בן-דוד" (ירושלים תשל"ה). בעייני בפתים החדשים (על פי כתב-יד שוקן 37, שלא היה לנגד עיניי) שבמהדורה חדשה זו, גיליתי שתי דוגמאות נוספות לשימוש מלת דָּבָא במובן של כוח, כדלקמן:

בשיר ב, "כבר נואש", בית 14 (עמוד 7) נאמר:

וְדַמִּיתִי הָיִית יִשְׁעִי וְסִלְעִי / וְגִיל עֲלֹזִי וְצֹר עֲזִי וְרִבְאִי.

בעמוד 188 הוער על זה: "ורבאי - בלש (זאת אומרת: בכתב-יד שוקן 37) נדמה: ודכאי". אך לא "ורבאי" ולא

”ודכאי” אינן צורות המתקבלות על הדעת ומתיישבות בעניין.
 ”רַבָּאִי” לא ייתכן גם מבחינת המשקל, כי דגשות האות ב
 במלת ”ורבאי” גורמת לו לשוא שתחתיה להיות שוא נע,
 ויש כאן אפוא שתי ”יתדות” בזו אחר זו, אשר לא ייתכן:
 והנכון: וְדָבָאִי – כלומר: וכוחי, נרדף אל: ”ישעי וסלעי...
 וצור עזי” שלפניו.

מקום שלישי שמסתתרת בו מלת דָּבָא בצורת ”בְּדָבָאִי”
 הוא בשיר ”אזי בשעיף” מהדורת ביאליק-רבניצקי ספר א,
 שיר ט, עמוד 23, שורות 27–30; מהדורתי, שיר צז, עמוד
 192, בתים 14–15; בראדי-שירמן, שיר א, עמוד 5, בתים
 14–15). במהדורת בראדי-שירמן נאמר:

וְנֶפֶשׁ בְּהִמּוֹת יָמִים תִּדְבֶּה / וְעֵטֶרם כְּחִנִּית גְּלִית בְּדָבָאִי
 וְלִשׁוֹן כְּחֶצֶץ בְּרֶק יִלְהֵט / וְיִפִּיק כְּאַפִּיק נַחַל בְּשׂוֹאוֹ.

בעמוד 187, שם, הוער, כי במקום בְּהִמּוֹת גורסים ארבעה
 כתבי-יד כהמות, ובמקום תִּדְבֶּה גורס כתב-יד אדלר:
 ת ד מ ה (או ת ה מ ה). גרסאות אלה פותחות פתח להבנת
 בית 14 כולו, שנתקשו בו הרבה המפרשים (השוה ביאליק-
 רבניצקי ספר ב, עמודים 28, 162; ספר ז, עמודים 35,
 122). במקום הנוסח הנ”ל (שגם בו אין המשקל מתיישב,
 כפי שהעיר לי מר פוטולסקי), צריך לומר:

וְנֶפֶשׁ בְּהִמּוֹת יָמִים תִּהְיֶה / וְעֵטֶים כְּחִנִּית גְּלִית בְּדָבָאִי –

כלומר: למשורר נפש, אשר כהמות ימים תִּהְיֶה (על פי
 ישעיה יז, יב: כהמות ימים יהמיון) ועטים כחננית גלית בכוחו.
 על פי זה נקבל בשני הבתים ארבעה דימויים, הפותחים
 בכ”ף הדמיון: כהמות, כחנית, כחצץ, כאפיק. הצורה

הבלתי-שכיחה תְּהֵמָה (הנמצאת בצירוף "הומה ומהמה",
קהלת רבה ה, ט) נבחרה, כמובן, לשם המשקל¹.

1. תיקוני "נְעֻטִים" במקום "ועטרם" (אשר עליו כתב בראדי
במהדורת ביאליק-רבניצקי ספר ז, עמוד 122: "לא מצאתי דוגמת
הדיבור הזה בשירי משוררנו, והוא זר ומוזר בעיניי") דומה לתיקוני
(בספר זיידל, ירושלים תשכ"ב, עמוד 392) "בְּנִיבִים" במקום "בניב
רם" ב"בן משלי" (בכתב-יד ששון ובמהדורת ששון, תשצה), או
"בְּנִיבִים" (במהדורת אברמסון, תתסה), בבית הפא:

נאום חכמות ומוסרים בניב רם שמואל מבני מושי אמרם—
שבמקומו צריך לומר:

נאום חכמות ומוסרים בְּנִיבִים שמואל מבני מושי אמרם—
כלומר: אשר אמרם שמואל מבני מושי, הוא שמואל הלוי הנגיד.